

RÉGI DOLGAINKRÓL (III.)

HERCEG JÁNOS

A legendák fennmaradását nem a valósághoz való hűség, hanem épp a változás segíti elő. Nem az emlékezetes történet vagy esemény változik meg, hanem csak a formája. Árnyaltabb lesz, színesebb, egyes epizódok élénkebbek, mások halványabbak lesznek, s nem ritka, hogy újabb történetekkel vagy anekdotákkal egészülnek ki.

Tóth Kálmán ötven év előtt Baranyában járva már a kisköszegi kompon átkelve másképpen hallotta Leányvár aszonyának, a vörös Mártának a históriáját, mint ahogy az előbbi krónikákban meg vagon írva. Nem a lényeg változott, csak a kép lett gazdagabb. Mátyás király megjelenésével, és azzal, amit ő jegyzett fel először, hogy Mátyás a mellette kapáló szegény jobbágy elé ledobott egy aranyat, s aztán magának is leejtett egyet, és mehetek le a Dunához, megvolt a révpénz. Az új elem ebben a változatban még az, hogy Márta hajókat járatott a Dunán, holott a régi történet csak kompról tud.

A másik szép kép már Vörösmarton tűnik fel, s a híres „deákoskola” megszűnését, illetve elköltözését illusztrálja. Hogy Abafái rektor a török folytonos zaklatása miatt nagy elhatározásra jutott. Egy szép tavaszi estén maga köré gyűjtötte a dörömbön a hét tógás diákot, s az apróbbat is mind, és miután szép beszédben elmondta, hogy itt tovább nem maradhatnak, felszólította őket, hogy induljanak el vele és a négy preceptorral és korrektorral új hazát keresni az iskolának. Úgy búcsúztak el a vidéktől, hogy elénekelték egy zsoltárt, aztán elmentek a Dunához, ahol már várták őket a kopácsi halászok, hogy felevezzenek velük északabra, békésebb vidékre. Így szűnt meg 1632-ben a híres iskola Vörösmarton, s született egy új Halason. Mert ott telepedett meg végül is Abafái rektor uram és a diákjai.

Csúzára érve meg kéne nézni, ha ugyan eddig meg nem nézték, ott van-e még a hatalmas barlang a templomdomb alatt. Mert a legenda szerint abban a barlangban őrizte temérdek kincsét egy híres török bég. Amikor meg a halálát érezte, kitömte kedvenc paripáját, felszerszámoztatta aranyos szerszámmal,

és a hátára ülve úgy várta be a halált, amely hamarosan meg is jött érte. Így van eltemetve ma is, ha szabad hinni a legendának, ott a domb alatt.

Hercegszöllősen régebbi látomás állítja meg a vándort. Az egykori római őrtorony, ahol Nagy Konstantin császár katonája néz kelet felé. A birodalom hanyatlóban van, s vele együtt alakul át a császár kedves tartománya, Pannónia a sokféle néppel. A katona meg csak áll, belekövesedve az időbe, élő szimbólumaként a középén vezető út őrszemének nyugat és kelet között.

Aztán Sztárai Mihály jelenik meg előttünk Laskón, ahogy még nem láttuk. Harcos hitvitázó volt ez a Padovában tanult Ferenc-rendi szerzetes, akiből épp ezért lett oly félelmetes kálvinista prédikátor, hogy ellenfelei „tekenő alá bújtak” szégyenükben. És drámáit, amelyekben sose válogatta meg a szavakat, indulat fűtötte, mintha csak haragudni tudott volna.

Tóth Kálmán a vidék régi folyóiratában egy érzelmes, az ellágyulásnak is engedő Sztárait állít elénk. Estefelé, mikor a mezőn már véget ért a munka, s elindult haza a pórnép, Sztárai kiállt a dombra, hegedűt szorított az álla alá, s így, muzsikaszóval várta híveit. Mikor a közelébe értek, letette a hegedűt és beszélni kezdett hozzájuk. Nem haragosan, nem is láthatatlan ellenfelekkel vitázva, hanem szelíden és békés szívvel, ahogy egykori tanítója és példaképe, assisi Szent Ferenc, aki virágoknak és madaraknak prédikált.

Az olvasó egy kicsit maga előtt látja ebben a képben az egész latin Dunántúlt s a baranyai Genfnek parasztibb tájait, megfélekedve a kor kegyetlenségéről, inkvizícióról, üldöztetésről, csak a szeretet és a béke hangjait hallva abból a hegedűszóából az esteli táj fölött, vagy egy igazi költői kép gondolatársításában legenda-táj valóságának „égi mását”, minden hitvitázó név nélkül:

*Csak mint az alkony enyhületén kalász
Párnáján nyugvó lányka szelíd dala
Üdvözlí a várt est nyugalmát
S a hegyek ormai közt mosolygó
Holdat, midőn már csend fűdi a mezőt
S a pásztorkalyibák gőze az égre szállt.*

*

Margalits Edének, aki a zombori gimnázium igazgatója volt, mindössze egyetlen tanévre sikerült ittmarasztalnia Bayer Józsefet, a vele egyidős bajai tanárt, s akkor az már ment is vissza Pestre, boldogan itthagya bácskai szülőföldjét. Ez az egyetlen zombori év is önkéntes száműzetése volt, mert hiába helyezgették büntetésből az egyik pesti iskolából a másikba a fiatal tanárt tíz esztendőn át, nem fogott rajta semmiféle intelem. Ideje nagy részét változatlanul a színházak környékén töltötte, s nem átalott órákra meghúzódni gyanús pesti csapszékekben, nyugdíjas sűgők és kiöregedett kóristanók társaságában. Akkor beszélt rá Margalits, tűzévi pesti tanárkodás után, hogy jöjjön vissza Bácskába, s felejtse el a fővárosi sérelmeket.

De amiért Bayer József a rivalda fénye és a kulisszák mögött bújkált, „komoly tanári tekintélyéhez nem méltóan”, s amiért dupla törkölyöket fizetgetett minden kivénhedt színházi embernek, amennyiben hajlandó volt a „régidőkről” beszélni, annak már megvolt az eredménye. Ott feküdt a nyomdában Bayer József hatalmas kézírata, hogy aztán majd könyv alakban napvilágot lásson: *A nemzeti játékszín története*.

Hazajött hát, és sorsába beletörődve, elkezdett tanítani. Ő megtette a magáét, tíz esztendőn át gyűjtötte az anyagot egy úttörő munkához, most akár félre is állhat, hogy színház helyett kizárólag iskolában töltse az idejét.

De be se fejeződött még a zombori főgimnázium 1887–88-as tanéve, egyszerre elterjedt az országban a hír, hogy a Kisfaludy Társaság 200 arannyal jutalmazta Bayer József művét.

Az egész magyar tudományos világ felfigyelt most már a konok tanárra, aki nem hagyta magát eltéríteni egyetlen nagy szenvedélyétől – amely mint később kiderült, egész életét betöltötte –, a színházi világtól. És kiderült az is, amit korábban senki sem hitt el neki, hogy nem alantas szenvedély hajtotta őt megfigyeléseket tenni a rivaldafény mögött, hanem olyan nemes hevület, amely nélkül nem írhatta volna meg e valóban hézagpótló művet.

Méltatói főként azt a ritka erényt emelték ki Bayer József tudományos kutatásában, hogy nem elégedett meg pókhálós forrásmunkákkal, megkövesedett kútfőkkel, hanem minden adatot sokszorosán ellenőrzött, s állításait bőséges bizonyítékokkal támasztotta alá. És eközben nem értékítéletet mondott, hanem tényeket tárt fel, későbbi korokra bízva az értékelést.

Tíz évvel később, most aztán már igazán zavartalan viszonyok között, megírta a magyar drámairodalom történetét. És most már nemcsak kritikai szelvényzetekben dicsérték, s többé nem pályadíjjal jutalmazták, hanem a legnagyobb elismerésben részesítették: a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé választották. Sőt később, 1912-ben a budapesti egyetem díszdoktorává avatták, ismételten hangsúlyozva, milyen hála kötelezte a nemzetet.

Bayer József kétségtelenül megérdemelte ezt a nagy elismerést. Mert nemcsak ugartörő munkát végzett, s mentett meg a feledéstől sok-sok értékes színházi emléket. Egy új tudományágnak is a megteremtője lett Magyarországon. A színháztudomány a múlt században még sehol sem alakult ki. Amikor viszont Európa nagy szellemi központjaiban bontakozni kezdett a színházi kultúra külön irodalma, Bayer József már nemzetközi szak tekintélynek számított. Tagja volt a Berlinben megalakult első színháztörténeti társaságnak, s Angliában jelentős Shakespeare-kutatóként tartották számon.

És ennek ellenére se nézte le a vidéket, szülőföldjét, s a várost, Zombort, amely élete első művének próbatétele idején menedéket adott neki, s bátortást a várakozáshoz. A történelmi társulat működő tagjai sorába lépve megírta a szabadkai művészet legrégibb nyomait követő tanulmányát, és az első magyar zombori színháztársulat történetét.

És talán ő volt az egyetlen gimnáziumi tanár, aki akadémikus lett és dísz-

doktor, de megmaradt a kisdíákok között, a budapesti V. kerületi gimnáziumban, mint aki nem vesz magának annyi fáradságot, hogy kihasználja a címmel és ranggal együtt járó előnyöket.

Bayer Józsefnek elég volt a tudat, hogy életműve sokáig egyedülálló marad a színházi kultúra irodalmában.

*

Úgy senki se nőtt fölébe a Bácskának, bármilyen fényes pályát futott is be, hogy vissza ne nézett volna, s még csak jelét se adta volna valamilyen nosztalgiának a szülőföld iránt. Schmitt Jenő, Tolsztoj barátja és a jénai egyetem díszdoktora is holta napjáig élénk kapcsolatot tartott gyerekkorának városával, Zomborral, s annak igazán vidéki körülmények között tengődő kulturális intézményeivel. Ha volt új könyve, dedikálva hagyta ott a városi könyvtárban, s ha huzamosabb ideig itthon maradt, nemegyszer két-három estét is eltöltött barátai és tanítványai között, nemcsak sikereiről beszámolva, hanem az üldöztetésekről is, amelyeknek mind gyakrabban volt kitéve.

De a művészet, az irodalom vagy a tudomány firmamentumának kisebb csillagai is rendszerint híven ápolták itthoni kapcsolataikat, pedig a szülőföld gyakran volt mostoha hozzájuk. És akik csak rövidebb-hosszabb időt töltöttek itt, azok is szívesen emlékeztek vissza, azt jegyezve meg maguknak, ami szép volt itt, és nem azt, amiért el kellett menniük.

Koch Antal, a földtan tudós professzora, az MTA tagja s a kolozsvári egyetem rektora semmi nyomot nem hagyott maga után szülővárosában, Zomborban. Sem a történelmi társulattal, sem a könyvtáregylettel nem volt érintkezése, pedig az ő idejében Bácskának földtani rétegeződését még igazán nem vették alaposabb elemzés alá, jóllehet akkor már a viszonylag fejlett régészeti kutatások is mind több kérdést tettek fel Bácskában is a geológiának. Még olyan feltevések is jó ideig tartották magukat, hogy a Dunának valamikor a Tisza volt a medre. Hogy mi van a felszín alatt a Bácskában, arról inkább csak a költők próbáltak szólni, s természetesen nem a valóság bizonyítékaival.

Koch Antalt annyira nem érdekelte a dús termésű bácskai televény, mint ahogyan a vérbeli tengerészt hidegen hagyja a legtündéribb tavacska. A síkság csak szülőházája volt, de nem tudós szenvedélye, amely egész életén át – pedig matuzsálemi kort ért meg, 1927-ben halt meg, nyolcvannégy éves korában – olthatatlan tűzzel lobogott benne. A tudomány emberei még egész öregen is felfigyeltek a szavára. Óslénykutató volt, s a hegyek harmadidőszaki rétegsorának ismertetője. Szülőföldjén nem is nagyon lehetett leásni, hiszen itt néhány ásonyom után felbukkan a víz.

Koch Antal már egész fiatalon messzebbre ment, a Fruška gora gyomra érdekelte, mivel más hegy nem akadt a közelben. Még csak gimnáziumi tanár volt Pesten, amikor 1871-ben kidolgozta a Fruška gora földtani térképét, számos feltevést megdöntve, s a mai napig pontosan és hitelesen meghatározva a

szerémségi hegy rétegződéseit. Ólomérctelepre bukkant Ledincinél, s a rakovaci harmadidőszaki rétegről szóló jelentésével rendkívül fontos felfedezést tett.

A következő évben már Erdélybe szólították. Megnyílt a kolozsvári egyetem, s a huszonkilenc éves Koch Antal az ásvány- és földtan rendes tanára lett. Most aztán elemében volt! Az erdélyi medencét annyi hegy vette körül, hogy a fiatal tudós dúskálhatott az ércek és kővületek gazdag tárházában. Nem is maradt sok feltárnivaló a huszonöt év után, amíg Koch Erdélyben élt. A gyalui havasok, Kalotaszeg vidéke s a Vlegyásza méhében kutatott, s leleteivel ugyancsak örök időkre meghatározta jelentőségüket.

Aztán a pesti egyetem tanára lett, 1895-ben akadémikus, a magyar tudományos világ megbecsült alakja.

De a munkának az a lehetősége, amit Erdélyben nyújtott, már nem állt a rendelkezésére. A geológusok új nemzedékének sokkal nagyobb tömegeit nevelhette most már, mint Erdélyben, jómaga azonban már csak abból a „tökből” élt, csak azt az anyagot rendezhette és dolgozhatta fel, amelyet az első három étvizedben lenn az erdélyi havasokban s itt a Fruška gora környékén összegyűjtött. „Szobatudós” lett belőle, akinek a munkájára azonban egész Kelet-Európában felfigyeltek. És még egyszer visszatért a fiatalkori kutatás színhelyére, a Fruška gorára, hogy 1895-ben újra megírja, most már végleges pontossággal, a Duna fölötti hegy geológiáját.

Ez volt az egyetlen otthoni emlék, amit tudományos érdeklődésre méltatott. A bácskai síkságról, szülővárosáról, amely mélyen elmerül a Telecskai dombok gyűrődései alatt, nem volt mit mondania.

Talán ezért feledkezett meg róla a város, ahonnan elindult. De hogy a tágabb értelemben vett szülőföld, a Vajdaság miért maradt adósa mindmáig emlékének megbecsülésével, arra a választ már nem nekünk kell megadnunk.

*

Kellő büntudattal kénytelen vagyok elismerni, hogy nem őriztem kötelező kegyelettel Vértesi Károly emlékét. Se szerepét, se munkásságát nem értékeltem azzal a tisztelettel, amely a messzi elődnek talán méltán kijárna. Hát legalább most ne múljon el észrevétlen születésének idestova százötvenedik évfordulója.

Amíg élt, egész sereg egyesületnek, körnek és asztaltársaságnak volt az elnöke, s irodalmi munkásságát terjedelemben messze meghaladják szónoklatai, felköszöntői és üdvözlő táviratai, amelyeket vastos kötetekben jelentetett meg. Ő volt Zombor és a vármegye ünnepi szónoka, s ezt az állandó közszereplést az írás hivatásához tartozónak vélte. A szó legszorosabb értelmében elkötelezett író volt, egy olyan korban, amikor maga ez a szó még hiányzott a szótárakból. Persze, súlya és jelentősége is más értelmezésű volt. Ha azt mondjuk: polgári és nacionalista, nem mondtunk sokat. De hiba lenne mindent csak Vértesinek tulajdonítani.

A tény, hogy útirajzait a múlt század utolsó harmadában szívesen olvasta a pesti újságok igénytelenebb vasárnapi közönsége, őt magát is más fénybe állítja. A hazafias dagály és gyermeteg elfogultság, amely minden sorából kirítt, az ünnepi pátoasz, amely nélkül sem írni, sem szónokolni nem tudott, a kor, a századvég attribútuma volt. A millenniumi Magyarországé, amelynek uralkodó rétege mindent rózsaszínben látott, jóformán oda se nézve az agrármozgalmakra, amelyek mögött hárommillió föld nélküli paraszt vonult fel, a nemzeti-ségi szervezkedésre, amelyben már az elszakadási vágy is hangot kapott, s a munkásköltőkre, akik döcögő rímeket és esetlen sorokat írtak, de megjósolták a forradalmat. Az uralkodó osztály operettszínpadról akarta megkiáltani a nemzeti büszkeség és önértet ezer esztendejét, s álomba ringatni mindent, ami józan előrelátás és nyomasztó valóság volt.

Ebben a légkörben vidéken, még hozzá Bácskában talán nem is lehetett mást tenni, mint amit Vértési Károly tett: úgy szónokolni, mintha pátoaszát és líráját az irodalomból kölcsönözte volna, s úgy írni, mintha szónokolna. Vagy elhallgatni, ahogy azt Gozsdu Elek tette.

Bácskában az élöszó varázsa nagyobb volt, mint az írott szóé. A visszhang is rögtön megjött, s beszédre több alkalom is kínálkozott, mint írásra. Így hát Vértési Károlynak az alkotás művészi értelmében nem is volt semmilyen jelentősebb munkája. Se regényt, sem elbeszélést, se verseket nem írt. Az ő műfaja az útleírás volt. Beszámolni a „külföldön” látottakról, kellőképpen kiszínezni, amire az egzotikum lehetőséget adott, és párhuzamot vonni az itthoni szokások és viszonyok között.

Vértési Károly nem vállalkozott nagy utazásokra. De bejárta Európát, kiutazott az amerikai St. Louisba a világkiállításra, s az abban az időben, amikor nagy lapok riporterei se utazták még be keresztbe és hosszába a világot, nem is volt olyan kis dolog, és Vértési Károly a saját zsebéből utazott. Amit ügyvédi gyakorlatával megkeresett, azt elköltötte ilyen, vidéki viszonylatban merőben szokatlan passziókra. És természetesen a könyveit is saját költségen adta ki, mivel a társadalmi hozzájárulást akkor még nem találták fel.

Ezekből az útleírásokból sok mindent megtudott az olvasó. Mindenekelőtt azonban azt, hogy a világ közepe mégiscsak Magyarország. „Bokréta isten kalapján”, ahogy Petöfi egészen más eredetű felbuzdulásból mondta. Vagy még inkább talán Horvát István etimológiai eltévelyedései szerint, aki Ádámot és Évát magyarul hallotta társalogni amaz édeni almafa alatt.

Egy ideig Vértési útirajzait pesti lapok közölték, de amikor az ezredév ünnepének görögtüze kihunytt, s csak igazi füst maradt utána, mintha már senki se lett volna kíváncsi a bácskai író tárcáira. Párévi pesti tartózkodás után haza is költözött, s akkor kezdett élöszóval kapcsolatot teremteni a közönséggel. Az alkalmakban nem volt válogatás. Ha nem jött le valamilyen miniszter zászlót avatni vagy kiállítást megnyitni, megtette a legényegyleti műkedvelők karácsony előtti előadása, az önkéntes tűzoltók vacsorája, iskolatársak találkozója vagy akár valamilyen falusi ünnep.

És nemcsak ő ünnepezt, a jelek szerint őt is ünnepezték. Az elismerést elismeréssel viszonyozták a kereskedőifjak és az iparosdalárda énekesei éppúgy, mint a megyebizottsági tagok, ha közgyűlésre hívta össze őket a főispán és kék-fehér attilás, kócsagtollas hajdúk álltak sorfalat a főkapunál.

Mindenütt Vértesi Károly fellengzős körmondatai kezdtek vagy zárták az ünnepet. Mert ő volt „az író”, ennélfogva elvárták tőle a szép szavakat.

Vértesi Károly szónoklatai és pohárköszöntői nemcsak a szép szó öncélú varázsát fejezték ki. Még egy nyolcszemélyes nyúlvacsorán is hangot adott függetlenségpárti nézeteinek és hazafias érzületének. Az alkalom jegyében született szónoklatok politikai programbeszédnek is megfeleltek. Éppen csak a hatásukban kell kételkedni évtizedek távlatából, annyira divatjamúlt vidéki barokk cirkalmazás és szóözön volt, amit művelt, hogy már az ő idejében is aligha lehetett komolyan venni.

Rákóczi és Kossuth neve csaknem minden felköszöntőjében és alkalmi beszédében helyet kapott. Nemcsak azért, mert a függetlenség és nemzeti szabadság hivatalos eszményképei voltak, hanem mivel a táblabíróvilág közérzetéhez tartozott a kuruckodás és Bécs-ellenesség, csendes pipaszó mellett, persze. És mindez olyan korban jelent meg Vértesi Károly retorikájában, amikor a „rég jó táblabírákat” az irodalom elparentálta, s a t. vármegye se volt már az, ami régen.

Most egy több mint hétszáz oldalas könyv fekszik előttem Vértesi Károly 1904-től 1907-ig elmondott beszédeivel, üdvözlő távirataival és pohárköszöntőivel. Ady akkor már betört az „időknek új dalaival”, de Zomborba aligha jutott el a híre. Még az irodalmi társaságba sem, amely akkoriban alakult, s Vértesi Károly lett az elnöke. Az *Új versek* költője más vidéken is sokáig idegen maradt. Az a szellemi forradalom azonban, amely Adyt mint a maga költőjét szárnyára vette, Zomborban is érezhető volt az idő tájt. A Szabad Líceumban, az Olvasókörben s a Pataj Sándor szerkesztette *Igazság* tájékán. Vértesi Károly viszont elkerülte az Olvasókört, a Szabad Líceumot, ahol az ő számára sose nyílt alkalom személyes szereplésre.

A Polgári Kaszinóba járt, a Katolikus Legényegylet előadásairól szerkesztett tudósítást az összes szereplők nevét felsorolva, s ott mondott felköszöntőket is a „magyarok istenéhez” fohászkodva és magasra emelve a teli serleget vagy talpas poharat.

Lehet, hogy azoknak volt igazuk, akik Vértesinek ezt a leereszkedését nem demokratikus megnyilvánulásnak, hanem gyanús demagógiának tekintették. Publikumot keresett magának, mondták, és alkalmat a szónoklásra. A város elitje, élén Gozsdu Elekkel, ízlésével nem tartotta összeegyeztethetőnek azt a szóvirágokból álló dagályos hazafiasságot, amit Vértesi képviselt.

Ugyanakkor kultúrtörténeti szempontból roppant értékes Vértesi Károly *Legújabb beszédeinek gyűjteménye*. Ha például valaki egyszer megírja az Iparos Dalárda történetét, gazdag kútfőre talál Vértesi könyvében. Szántó Károly, Gruda Pál, Tantner Ottó, Hrabovszky István és még sokan mások mintha csak

itt, Vértesitől kaptak volna elismerést és megbecsülő szót. Akárcsak a Legényegylet fiataljai, akik egy ifjú jogász, Müller János rendezésében számtalan színjátékban szerepeltek, s megteremtői voltak annak a fejlett műkedvelésnek, amely később, a két háború között oly fontos szerepet játszott a zombori magyarság kultúréletében.

Nem az úri osztály, a városi polgárság, az iparosok és kiskereskedők sokasága vonult fel ebben a könyvben. Ma is élő és rég kihalt nevekkal találkozunk lapjain, Thum Adolftól kezdve Kovalovszky Istvánig, Stebler Antalnétól Wellenreiter Pálnéig Zombor régi iparostársadalma jelenik meg előttünk. Karácsonyi vásárok és nőegyleti teadélutánok rendezői és szereplői kapnak helyet könyvében, sőt a „Feltűntek még” némenklatúrájában a közönség is. Szónoki közhelyek dagadó árjában, a mesterségesen felfokozott lelkesedés hevületében s a helyszín olyan rajzával, amelyben még az igazi falak is festett kulisszszákká váltak. De Vértesinek ebből a szünet nélkül tartó farsangi kavalkádjából mégiscsak kibontakozik a város társadalmi domborzatának térképe, ritka eredetiségével, alakjainak gazdagságával. Kanyargós utcák nyílnak előttünk, macskakövekkel kirakott apró terek, bolt ajtajában kötényben áll a mester úr, s a Láncokból most mennek haza megrakott kosárral a háziasszonyok, estére meg majd zsalugáteres ablakok alá állnak muzsikálni a „trubadúrok”.

Hatalmas regénynek kellett volna kikerekednie ilyen rengeteg nyersanyagból! S báli tudósítások lettek belőle, üdvözlő táviratok és pohárköszöntők, mintha Vértesi Károly körül valamilyen vég nélküli mámorba merült volna minden, amelyből elsősorban ő nem tudott magához térni.

S hogy mennyire tudatában volt, mire volt hivatva és mire lett volna képes, a sírköve tanúsítja, amelyről elhagyta a doktori címet, társadalmi rangját, s csak egyetlen szót íratott a neve alá: író.

Mert holtig írónak érezte magát, ez volt egyetlen, igazi büszkesége.

(Folytatjuk)